

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. Румяна Крумова-Пешева, дпсн

на Дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор“

по научна специалност 3.2. Психология (Клинична психология)

на тема: **„Възможностите на когнитивно-поведенческата психотерапия за овладяване на депресивни състояния при дислексия на развитието“**

разработен от: Васка Здравкова

с научен ръководител: проф. Ваня Матанова, дпсн

Дисертационният труд на Васка Здравкова е посветен на актуална за съвременната реалност тема – темата за депресивните състояния при лица с дислексия на развитието. Свързана е с търсенето на нови психологични и психотерапевтични възможности за подпомагане справянето с подобен род афективни състояния. Значимостта на разработвания изследователски въпрос е аргументирана от докторантката от гледна точка и на настоящата ситуация в Република Северна Македония, където към момента съществува необходимост от развиване на диагностични и интервенционни модели и методи за работа в областта на клиничната психология. Отбелязана е също липсата на достатъчно научно-изследователски стратегии и подходи конкретно спрямо децата с дислексия на развитието.

Дисертационната разработка е с обем от 170 страници и включва увод, три глави, библиография и приложение. Библиографската справка се състои от 214 източника, от които 10 са на кирилица, а останалите – на латиница. Всички използвани литературни заглавия са напълно релевантни на разглежданата в дисертацията проблематика. Получените на

основата на изследването резултати са онагледени посредством 5 фигури и 10 таблици. В приложение са представени методиките на емпиричното изследване. Авторефератът е разположен на 40 страници и представлява информативен и синтезиран кратък вариант на разработката. Посочени са 5 публикации: 1 в съавторство и 4 самостоятелни, които са пряко свързани с изследователската тема.

В увода на дисертационната разработка Васка Здравкова посочва накратко състоянието на клинично-психологичната помощ в Република Северна Македония, както и потребността от по-голям брой съвременни психодиагностични и психотерапевтични методологии и дейности. Обръща специално внимание върху въпроса за депресивните състояния при подрастващите с дислексия на развитието, както и на свързаните с тези състояния поведенчески и социални проблеми. Заложена е идеята за апробиране на когнитивно-поведенческия психотерапевтичен подход спрямо деца в училищна възраст, както и проверка на ефективността на подхода.

Първа глава на дисертацията представлява теоретичен обзор на разглежданите понятия, психични феномени и състояния, свързани с избраната изследователска тема. Включено е определение на дислексията, представено чрез рефлексивна „картина“ на различни възгледи и концепции. По задълбочен начин Васка Здравкова отразява разнородни акценти спрямо границите на дефинициите в зависимост от парадигмите и изследователските параметри. Подходящо са разгледани специфичните нарушения, както и възможните етиологични фактори като: конституционални предиспозиции, емоционални и интелектуални особености, фонологичен дефицит, магноцелуларна дисфункция, специфични нарушения на способността за учене и др. Посочени са дескриптивни определения, като се поставя акцент върху трудностите и детерминантите при формирането на определени умения от гледна точка на триизмерния подход. Предложени са медицински и социален модел на разбиране на дислексията, биопсихосоциален модел, триетапен модел и др. Авторката се позовава на убедителни данни относно разпространението на дислексията и проследява дискусивно различни етиологични теории и подходи. С голямо внимание представя показателите за дислексия на развитието, а също и симптоми на гнева и на депресивните и тревожни страдания. Докторантката се фокусира върху разбирането за комплексното биологично, когнитивно и поведенческо равнище при наблюдението,

диагностиката и интерпретирането на клиничните данни при деца с дислексични особености. Коректно и професионално е отразена динамичната картина на проучваната проблематика с акцент върху депресивното страдание, което съдържа, върху усещането за несигурност и безпомощност, върху редица затруднения в комуникацията с останалите и в адаптацията към околния свят. Авторката отбелязва подходящо и значението на ранното диагностициране за постигането на висока ефективност в последващите професионални интервенции. Представен е профил на ученик с дислексия, като са отбелязани не само затрудненията, но и ресурсите и способностите за прогресия по отношение на речта и езика, четенето, писането, математическите способности, паметта, моторните умения, поведенческите реакции и т.н. Предложени са класификации на различни видове дислексия. Включена е схема на когнитивно-поведенчески подход със съответните стъпки, диагностични и интервенционни процедури. По убедителен начин Васка Здравкова акцентира върху социалните и емоционални затруднения и по-специално – върху спецификите и дълбочината на депресивното страдание при децата с дислексия на развитието.

Втора глава от дисертацията се отнася до организацията на емпиричното изследване. Включва целта, изследователските задачи, описание на изследваните лица, на методологията, инструментариума и процедурата. Издигнати са 3 научни хипотези и са описани коректно избраните за проучването методики. След прецизен подбор от 120 изследвани лица изследването е проведено със 70 участника, разпределени в две групи, както следва: 35 човека са в групата с когнитивно-поведенческа психотерапия, а 35 човека не са се възползвали от тази психотерапевтична програма. Отразени са коректно изключващите критерии, както и демографските характеристики на участниците. Процедурата е представена от авторката подробно и информативно, във времеви диапазон по седмици. За статистическата обработка на емпиричните данни и за проверката на издигнатите хипотези са използвани подходящи методи: дисперсионни и корелационни анализи.

В трета глава са представени резултатите от проучването в съпоставителен порядък между контролната и експерименталната група. С цел анализ на демографските показатели е използвана описателна статистика. За оценка на данните от различията по отделните

показатели между групите е включен многовариантен дисперсионен анализ. Количествено е посочено, че е налице подобряване на състоянието в експерименталната група за сметка на контролната. Представените резултати показват убедително, че се наблюдава значително намаляване на самоотчетените от участниците депресивни симптоми, а също и оптимизиране на социалното им и емоционално функциониране. Направено е прецизно сравнение с обичайните грижи за деца с дислексия на развитието, без психотерапевтични интервенции. От получените крайни данни става ясно и това, че в групата с приложена когнитивно – поведенческа психотерапия се забелязва определено по-нисък среден резултат на депресивни симптоми от тези в групата с приложено обичайно лечение, без терапевтични намеси, на четвъртата седмица след завършване на изследването. В дискусията на изведените резултати Васка Здравкова подчертава сериозното значение на психотерапевтичните интервенции за постигане на по-адаптивно функциониране, както и за реализиране на редица положителни промени, свързани с усвояването на нови умения сред респондентите. В заключението авторката отбелязва високата ефективност конкретно на когнитивно-поведенческия подход с цел редуциране на депресивните състояния при деца на възраст 7-13 години с дислексия на развитието. В хода на когнитивно – поведенческата психотерапия е отчетено симптоматично понижаване на депресивитета при изследваните деца, което е аргументирано с промени в потиснатото настроение, с поставяне на свършено нови цели в училищната и извънучилищна среда, с увеличаване на приятните занимания, с поява на мотивация и желание за конструктивно и активно разрешаване на проблеми и др.

Авторката посочва някои ограничения на проведеното изследване като: фактът, че то се отнася само и основно до депресивна симптоматика; ограниченият брой изследвани лица, липсата на полова спецификация и др. На основа на проучването тя посочва и редица възможности и перспективи за бъдещи изследователски проекти, които се отнасят до идеята за провеждане на мащабно динамично проследяване на разглежданите психични феномени, както и до осъществяването на сравнителни проучвания в конкретната научна област. Изведени са 4 приносни момента на дисертационния труд, свързани в голяма степен до конструирането на теоретико-емпиричен модел за работа с депресивни състояния при деца с дислексия на развитието, до адаптацията на практическите инструменти, както и до използването на резултатите като ориентири за клиничната практика с посочената група изследвани лица.

Не на последно място държа да отбележа също, че докторантката се е съобразила напълно с предложените от мен препоръки относно дисертационната разработка, а именно: осъществила е структурни и дефинитивни промени; текстът е редактиран и доразработен изцяло; хипотезите са преформулирани по подходящ начин; цитиранията в разработката и в библиографската справка са преработени и са представени по един и същи библиографски образец; заключението е доразвито и има убедителен характер; трудът е допълнен с необходимите липсващи части и др.

В заключение: смятам, че дисертационният труд на Васка Здравкова притежава актуална и значима стойност за съвременната психологична наука и практика и в частност – за клиничната и консултативна работа в Република Северна Македония. Идеята за провеждане на подобно наблюдение и изследване е представена от авторката коректно, задълбочено, последователно и прецизно. Показва нейните добри способности за теоретичен анализ и синтез на различни психични феномени в областта на дислексия на развитието. В разработката се наблюдават уменията на докторантката за планиране, организиране и провеждане на задълбочени изследователски проекти с изцяло ангажиран и внимателен подход и усет спрямо изследваните лица. Всичко това ми дава основание да предложа напълно убедено на уважаемото научно жури на Васка Здравкова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по научна специалност 3.2. Психология (Клинична психология).

Изготвил рецензията.....

(проф. Р. Крумова-Пешева, дпсн)

19.08.2024г.

гр. София